

УДК 37.013.3:81'246.2(477)

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310/2024-109-2-132-139>

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ЗМІСТУ ІДЕЇ БІЛІНГВІЗМУ В УКРАЇНІ

О. В. Мізяк

ORCID 0009-0002-9179-4346

Актуальність проблеми зумовлена глобалізацією освіти та зростаючою міжкультурною взаємодією, тому тема білінгвізму набуває все більшого значення для педагогічної спільноти. Трансформація педагогічного змісту поняття білінгвізму стає необхідною для ефективного навчання та розвитку мовних компетенцій студентів.

Дана стаття присвячена аналізу еволюції педагогічного розуміння та використання концепту білінгвізму. Метою дослідження є розкриття перетворень у трактуванні та застосуванні поняття білінгвізму в контексті сучасної освіти.

Стаття розглядає процес трансформації педагогічного змісту ідеї білінгвізму в контексті освітньої системи України. Вона аналізує різні аспекти цієї трансформації, включаючи методи навчання, зміни в програмах та підходи до мовної політики. Стаття розкриває важливість білінгвальної освіти для розвитку мовної та культурної ідентичності української молоді та виклики, що стоять перед її впровадженням.

Перспективи подальших досліджень полягають у розширенні контексту шляхом аналізу інших країн, де також впроваджується білінгвальна освіта, для порівняльного аналізу. Емпіричні дослідження, такі як опитування студентів, вчителів і батьків, можуть допомогти з'ясувати їхні вподобання і ставлення до білінгвальної освіти. Важливим є також аналіз результатів впровадження білінгвальної освіти, таких як академічні досягнення учнів і їхні мовні компетенції. Розвиток програм підготовки вчителів для реалізації білінгвальної освіти також є необхідним аспектом досліджень. Крім того, вивчення впливу білінгвальної освіти на соціальну і культурну інтеграцію мовних меншин і більшості може розкрити зміни у сприйнятті мови, ідентичності та міжетнічних відносин. Всі ці аспекти сприяють розвитку більш глибокого розуміння ефективності і впливу білінгвальної освіти як в Україні, так і в інших країнах.

Ключові слова: білінгвальна освіта, білінгвізм, білінгвальне середовище, методи навчання.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. В сучасному освітньому контексті питання білінгвізму є однією з найбільш актуальних тем для дослідження. Зростаюча міжкультурна взаємодія та потреба в сприйнятті та використанні різних мовних кодів відкривають нові горизонти в освіті. Актуальність дослідження полягає в необхідності розуміння та аналізу еволюції педагогічного змісту поняття білінгвізму в контексті сучасної освітньої практики, аби якомога краще підготувати майбутніх висококваліфікованих фахівців з різних спеціальностей.

Останні дослідження та публікації в галузі білінгвізму відображають тенденцію до розширення розуміння та застосування цього поняття в педагогічній діяльності. Вони демонструють зміну уявлень про білінгвізм як процесу, який відбувається не лише на рівні мовної компетенції, але й на рівні культурного взаєморозуміння та взаємодії.

Не дивлячись на значний обсяг досліджень у цій області, залишається невирішеною проблема ефективного впровадження концепції білінгвізму в освітній процес. Зокрема, до сьогоднішнього часу не було системного аналізу трансформації педагогічного змісту ідеї білінгвізму та його впливу на навчальний процес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання білінгвальної освіти стало дуже актуальним через певні обставини у світі та особливо на території України. За останні роки Україна перебувала у різних станах трансформацій, як територіальних, так і реформених. Білінгвальне підґрунтя сучасної освіти є нагальним питанням для подальшого майбутнього країни та її міжкультурної та політичної ролі у світі. Без знання минулого, майбутнього не побудувати.

Питанням проблем білінгвізму та особливостей його формування під час навчання займалися І. Гоцинець, В. Вайнрайх, Ю. Саплін, С. Соколова, Н. Шумарова, які дослідили соціолінгвістичний аспект білінгвізму (Гоцинець, 2021; Weinreich, 1968; Саплін, Соколова, & Шумарова, 1986). Серед сучасних науковців можна виділити праці С. Ситняківської, яка дослідила теорію та методику підготовки фахівців на білінгвальній основі; К. Бейкер, який розкрив основи білінгвальної освіти; Л. Панасюк розглянув білінгвізм в аспекті соціально-політичного життя України; Ю. Павліченко дослідила білінгвізм в Україні.

Метою цієї статті є проаналізувати еволюцію педагогічного змісту поняття білінгвізму та визначити ключові тенденції його трансформації в контексті сучасної освіти. Для досягнення цієї мети використовувалися методи аналізу наукової літератури та історичного огляду педагогічних підходів. Аналіз базувався на висвітленні змін у трактуванні та застосуванні

поняття білінгвізму в різні періоди та у різних країнах, а також на визначенні основних тенденцій розвитку цього концепту в сучасному освітньому середовищі.

Серед **методів дослідження** було використано методологічний та ретроспективний методи.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі, де глобалізація стає нормою, знання більш ніж однієї мови стають необхідністю, особливо для фахівців, які прагнуть мати успіх у своїй справі. Білінгвізм як явище здобуває все більшу популярність і привертає увагу освітніх інституцій та мовних програм. Двомовність почали досліджувати в різних аспектах, і воно почало приймати на себе як негативні, так і позитивні забарвлення. Через це, людям, які зовсім не знайомі з поняттям білінгвізм чи двомовність, буде важко розрізнити і дати визначення цьому поняттю.

Білінгвізм – це здатність людини володіти двома мовами на рівні носія (Великий тлумачний словник сучасної української мови, 2005). Білінгвізм як явище визнаний одним з найважливіших аспектів глобальної комунікації. Проте кожен білінгв має власні навички, кожному білінгву треба усвідомлювати свою двомовність, аби бути компетентним білінгвом. На жаль, багато представників широкої громадськості, особливо студенти, які не вивчали лінгвістику чи якусь іноземну мову, не знають поняття «білінгвізм», не знають необхідних умов та елементів, які потрібно освоїти аби бути тим самим компетентним білінгвом. Дуже часто білінгви набувають тієї необхідної в сучасному світі комунікативної компетентності тільки в одній з мов спілкування, але рідко стають вільними у володінні двох мов одночасно. Це зумовлено тим, що потреби та сфери використання мов, якими володіє двомовна людина, можуть відрізнятися. Людина без досвіду спілкування та чіткого висвітлення своїх думок мовою, якою вона не володіє, чи володіє на недостатньому рівні, віддасть перевагу тій мові, в якій вона буде почуватися більш впевнено.

Аби дати оцінку таким білінгвам, було запропоновано багато різноманітних методик, щоб надійно порівняти двомовних людей з одномовними. Для прикладу, аналіз записів мовлення розглядають в різних аспектах, таких як лексичний (складність використаної лексики та її багатство), величина речення, його складність. Такі записи дають прослухати моноглотам, які зазвичай не знають, що на записі людина, яка є білінгвом, таким чином оцінка запису стає об'єктивною, проте залишається надважкою задачею. Поняття «вимірюваності» двомовності залишається відкритим питанням, через те, що теми, які можуть бути запропоновані для висвітлення білінгву в записі, можуть бути вузькоспеціалізованими, або викладення тексту може бути в стилі, невідомому двомовній особі. Також

може бути використана одна з навичок, якою суб'єкт зазвичай не користується в мові, яку оцінюють.

Прихильники та противники двомовності ведуть дискусію вже дуже давно. Вона підтримується тими, хто має кваліфікації та тими, кому бракує досвіду двомовності та багатомовності, через що вони не можуть виносити вірні судження, і тими, хто сприймає національну мову як ознаку ідентичності народу та його єдності. Проте, білінгвізм сьогодні вже не розглядається як першопричина інтелектуальних чи емоційних проблем. Його можна визначити по-різному, як культурний, соціологічний, лінгвістичний та психологічний аспекти мови. Це пов'язано з тим, що він є багатограним і залежить від різних факторів у процесі комунікації, включаючи контекстуальні, лінгвістичні, психологічні, соціальні та соціологічні чинники. Білінгвізм має свої недоліки, як і багато інших явищ (Appel & Muysken, 2005). Однак, він сприяє інтелектуальному розвитку. Очевидно, що основою дискусії про білінгвізм є те, що лінгвісти вважають двомовність впливовою складовою білінгвізму (Там само). Тому двомовність стала в повсякденні обов'язковою умовою для спілкування, проблемою для глобальної комунікації, та її існування залежить від розвитку окремих груп людей та суспільства в цілому.

Люди повинні бути ознайомлені з цим явищем, оскільки багато хто недооцінює важливість дослідження, його внесок у розвиток їх навичок володіння рідною, іноземною чи другою мовою спілкування. Нове спілкування є таким важливим у сучасному світі, ми повинні усвідомити, що вивчення мови – це не спроба просто заговорити цією мовою, а повноцінна участь у світі відповідно до потреб і здібностей, якими ми володіємо (Weinreich, 1968).

Всі чотири мовні навички (читання, письмо, говоріння і розуміння) не означають, що ти білінгв, навіть якщо ти всіма ними володієш досконало (Grosjean, 1997). Двомовність людини може проявлятися в одній з мовних навичок. Тому людям необхідно досліджувати це явище, аби знати межі своїх здібностей та можливостей.

Люди мають вроджене бажання вивчати мову. Проте цього мало. Вважається, що психологічні аспекти є більш важливими, ніж біологічні, у визначенні здатності до вивчення нової мови. Взаємодія між людьми відбувається за допомогою першої чи другої мови, якою вони володіють. Проте дорослі стикаються з повсякденними проблемами, обов'язками і справами, які є більш важливими, ніж вивчення мови. Чого не скажеш про дітей. Тому вивчення мови залежить від бажання та рішучості, відданості вивченню другої мови та старанності.

Принцип відходу від якостей білінгвів, які часто схожі у рідній для них мові, та переходу у складність та ситуативність двомовності, має багато протиріч. Визначення білінгвізму має багато труднощів, тому воно має досліджуватися, і багато лінгвістів та дослідників з різних схожих галузей підбирають різні методи та критерії оцінювання білінгвізму серед двомовних людей. Це і є перевагою для дослідників у висловленні своїх думок, коли вистачає визначень та способів пояснити цілі досліджень білінгвізму чи його відгалужень.

Ранні визначення двомовності були у супроводі критики через те, що саме визначення не мало чітких пояснень, та неповнота уявлення, що це таке, спалювала його значення. Сучасні дослідження спираються на необхідність знати вік, стать та мовний досвід білінгва, який бере участь у опитуванні. До мовного досвіду варто відносити й мову, яку він або вона вивчали одночасно чи пізніше рідної мови. Також важливе ставлення до мови та її використання. Все це – рух до повноцінного розуміння людини, і впровадження таких опитувань стає активною практикою серед дослідників. Зростає з часом розуміння складнощів, які мають відношення до феномену двомовності, це лише вершина айсбергу.

Відтінок визначення двомовності буде залежати від цілі. Але це не впливає на те, чи людина від природи, чи вона в зрілому віці набула цю двомовність, на якому рівні її двомовність та як активно вона вживає ці мови, в будь-якому випадку термін «двомовність» буде вживатися по відношенню до всіх.

Аби дослідження мало майбутнє, треба визначитися з терміном «двомовний». Одномовні – люди, які не володіють жодними творчими чи функціональними мовними навичками, окрім рідної мови. Екстремальні білінгви – люди, які вже від народження двомовні, або почали вивчати другу мову в ранньому віці.

Величезна кількість літератури про двомовність та двомовних людей підтримує вогонь дискусій. Ретельний відбір учасників досліджень та чітке визначення поняття «двомовність» має питання щодо його чіткості. Але чи буде вважатися людина двомовною, якщо вона сама себе ідентифікує як двомовну? Для того, аби розуміти поняття «білінгв», треба розглядати спочатку поняття «двомовний» зі всіх можливих аспектів. І чи так важливо тут буде знати вік, стать, та мовний досвід опитуваного? Тому у подальшому, чітка відмінність між двомовними та тими, хто вважає себе двомовним, повинна бути точно визначена і досліджена.

Фактори віку, статі, мовного досвіду, освіти та кількість рідних мов, сфера вживання мови та історія використовувалися для поглиблення знань про двомовність.

Ми не мали на меті чітко розділити поняття «двомовність» та «білінгв», проте самовизначення себе як «двомовного» чи «білінгва» може бути пов'язане з вищезазначеними факторами (Hammers & Blank, 1989).

Висновки. Трансформація педагогічного змісту ідеї білінгвізму в Україні є актуальним процесом, спричиненим глобалізацією та зростаючими вимогами сучасного світу до мовної компетентності. Українська педагогічна спільнота переживає період пошуку нових підходів до розуміння та застосування концепту білінгвізму в освітній практиці. Невід'ємною частиною цього процесу є адаптація зарубіжних педагогічних моделей до умов української освітньої системи та культурного контексту.

Результати дослідження свідчать про необхідність подальшого вдосконалення підходів до викладання білінгвальної освіти в Україні, зокрема шляхом поглиблення професійної підготовки вчителів та створення сприятливого мовного середовища для студентів. Запровадження ефективних педагогічних стратегій та методик може сприяти підвищенню якості навчання мов і культур українських студентів і відповідати вимогам сучасного світу.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови; уклад. та голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с. ISBN 966-569-013-2.
2. Годинець І. Л. Особливості білінгвальної комунікативної компетентності студентів-філологів. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогічні науки*, 2021. *Вип.1*. Черкаси. С. 58–63.
3. Желязкова В. Білінгвізм як фактор формування мовної особистості. *Українознавчий альманах*, 2018. *№ 9*. С. 132–135.
4. Панасюк Л. В. Диглосія: до аналізу категорії білінгвізму. *Витоки педагогічної майстерності*, 2014. *№ 1*, С. 54–61.
5. Саплін Ю. Ю., Соколова С. О., Шумарова Н. П. Соціолінгвістичний аспект вивчення двомовності на Україні. *Мовознавство*, 1986. *№ 6*. С. 9–16.
6. Appel R. & Muysken P. *Bilingualism and Language Contact*. London : MIT Press, 2005.
7. Weinleich U. *Language in Contact*. Mouton : The Hague Press, 1968.
8. Grosjean M. *The Bilingual Individual*. New York: Cambridge University Press, 1997.
9. Hammers J. F & Blank M. H. A. *Bilinguality and Bilingualism*. Cambridge : Cambridge University Press, 1989.

References

1. Velykyi tлумачnyi slovnyk suchasnoi ukrainiskoi movy (2005). [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]; uklad. ta holov. red. V. T. Busel. Kyiv; Irpin : Perun. ISBN 966-569-013-2 (ukr).

- Hotsynets, I. L. (2021). Osoblyvosti bilinhvalnoi komunikatyvnoi kompetentnosti studentiv-filolohiv [Peculiarities of bilingual communicative competence of philology students]. *Visnyk Cherkaskoho natsionalnoho universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho. Seriya: Pedahohichni nauky. Vyp.1.* Cherkasy. S. 58–63 (ukr).
- Zheliazkova, V. (2018). Bilinhvizm yak actor formuvannia movnoi osobystosti [Bilingualism as a factor in the formation of linguistic personality]. *Ukrainoznavchyi almanakh. No. 9.* S. 132–135 (ukr).
- Panasiuk, L. V. (2014). Dyhlosiia: do analizu katehorii bilinhvizmu [Diglossia: towards an analysis of the category of bilingualism]. *Vytoky pedahohichnoi maisternosti. No. 1.* S. 54–61 (ukr).
- Saplin, Y. Yu., Sokolova, S. O., Shumarova, N. P. (1986). Sotsiolingvistychnyi aspekt vyvchennia dvomovnosti na Ukraini [Sociolinguistic aspect of studying bilingualism in Ukraine]. *Movoznavstvo. № 6.* S. 9–16 (ukr).
- Appel, R. & Muysken, P. (2005). *Bilingualism and Language Contact.* London: MIT Press (eng).
- Weinreich, U. (1968). *Language in Contact.* Mouton: The Hague Press (eng).
- Grosjean, M. (1997). *The Bilingual Individual.* New York: Cambridge University Press (eng).
- Hammers, J. F. & Blank, M. H. A. (1989). *Bilinguality and Bilingualism.* Cambridge: Cambridge University Press (eng).

TRAINING PHILOLOGY SPECIALISTS ON A BILINGUAL BASIS

O. V. Miziak

The relevance of the issue is driven by the globalization of education and increasing intercultural interaction, thus the topic of bilingualism is gaining greater significance for the pedagogical community. The transformation of the pedagogical understanding of the concept of bilingualism becomes necessary for effective teaching and development of students' language competencies.

This article is dedicated to analyzing the evolution of pedagogical understanding and utilization of the concept of bilingualism. The research aims to uncover transformations in the interpretation and application of the concept of bilingualism in the context of modern education.

The article examines the process of transformation of the pedagogical content of the idea of bilingualism within the educational system of Ukraine. It analyzes various aspects of this transformation, including teaching methods, changes in curricula, and approaches to language policy. The article highlights the importance of bilingual education for the development of language and cultural identity among Ukrainian youth and the challenges it faces in implementation.

Prospects for further research involve expanding the context by analyzing other countries where bilingual education is also implemented for comparative analysis. Empirical research, such as surveys of students, teachers, and parents, can help elucidate their preferences and attitudes toward bilingual education. It is also important to analyze the results of implementing bilingual education, such as students' academic achievements

and their language competencies. Developing teacher training programs for implementing bilingual education is also a necessary aspect of research. Additionally, studying the impact of bilingual education on the social and cultural integration of linguistic minorities and majorities can reveal changes in language perception, identity, and interethnic relations. All these aspects contribute to a deeper understanding of the effectiveness and impact of bilingual education both in Ukraine and in other countries.

Keywords: *bilingual education, bilingualism, bilingual environment, teaching methods.*

Мізяк Олександра Віталіївна – аспірантка кафедри освітології та інноваційної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (м. Харків, Україна). E-mail: oleksandra.miziak@hnpu.edu.ua

Miziak Oleksandra Vitaliivna – a postgraduate student at the Department of Educational Studies and Innovative Pedagogy of H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University (Kharkiv, Ukraine). E-mail: oleksandra.miziak@hnpu.edu.ua